

ВЛАСНИК И УРЕДНИК: НИКОЛА Т. КАШИКОВИЋ, САРАЈЛИЈА.

БРОЈ 7.

У САРАЈЕВУ, 15. АПРИЛА 1891.

ГОДИНА VI

† Др. Фрањо Миклошић, професор и књижевник.

Прије неколико времена, 23. фебруара, у старости од 78 година преминуо је у Бечу један од највећих и најзаслужнијих словенских учењака, Фрањо витез Миклошић. Био је одликован високим орденима аустријским и страним; био је прави и почасни члан многих учених друштава, доживотни члан господске куће цар. вијећа, дворски и тајни цес. краљ. савјетник, витез Леополдова ордена, велекреник краљ. српског ордена св. Саве, цар. руског ордена св. Ане, прави члан царске академије наука у Бечу, царске руске академије знаности у Петрограду, почасни члан српског научног друштва у Биограду, југословенске академије у Загребу, Матице словенске у Љубљани и т. д.

Није ми намјера, да овђе говорим о том, шта је све Миклошић написао, јер нијесам ни позван, да о том пишем; за то треба перо стручњачко, перо филолога.

Ја бих желио у најкраћим цртама изнијети живот човјека, који је својим научним радом заслужио, да га се и Српство са благодарношћу сјећа.

Фрањо Миклошић рођен је 1813.¹⁾ у Штајерској, у селу Радамершчаку од сељачких родитеља.

Учио је гимназију у Вараждину, затим у Марибору (Марбургу). Филозофију и право слушао је у Грацу и у Бечу. Доктор филозофије постао је у Грацу, гдје је неко вријеме иза првог строгог испита за доктора филозофије, замјенивао предавача из филозофије на свеучилишту у Грацу. Ово је заиста добар доказ одличног успјеха у реченој науци. 1840. оде у Беч и постаде доктор права, а 1844. по савјету Копитара, постане писар у цар. краљ. дворској библиотеци. Земљак и сународник Миклошићев, Словенац Копитар, такође учени слависта, познати пријатељ оца наше народне српске књижевности Вука Караџића, пријатељ народа српског, желио је, да Миклошић остави правничко занимање, да свој талент посвети слов. филологији. Копитарева се жеља испунила на срећу свих

¹⁾ Види чланак Др. Мурна у бечком журналу „Presse“ од 17. марта 1891. и „Letopis matice slovenske za leto 1882. in 1883. životopis Miklošičev od Antona Trstenjaka.

Словена, на срећу словенске филологије. Бурне 1848. године, када су „први зраци слободе синули у Аустрији“, (Letopis mat. slovenske 1882 in 1883 strana 11.) бјеше Фрањо Миклошић у изборном срезу св. Ленарта, у даљњој Штајерској изабран за посланика у први аустријски уставо-творни сабор.

Већ године 1849. бјеше именован за ванредног професора словенских језика и литературе; а године 1850. именује га министар гроф Лав Тун за редовног професора исте струке на свеучилишту у Бечу. Од овог доба почиње Миклошић да пише и издаје своје радове све један из другог „као из рукава“.

Главно дјело му је упоредна граматика словенских језика, у 4 огромне свеске, ово дјело је године 1851. царско краљ. академија наука у Бечу наградила.

Друго главно дјело је: рјечник старо словенски-грчко-латински (Lexicon palaeslovenice-graeco-latium).

До душе напријед сам рекао, да нећу писати ни редати, што је Миклошић писао, али ако ћу да и у кратким цртама изнесем живот Миклошићев, опет морам бар нешто и о његовим радовима рећи, бар његове главније радове споменути. Морам за то, јер као што вели А. Третењак: „Право Миклошићево живљење јесу његова дјела“. Још напомињем, да је Миклошић издавао многе старе споменике, знамените ради познавања језика и друштвеног уређења словенских племена.

За нас Србе је нарочито потребно да знамо, да је Миклошић издао за нас важан стари комплекс споменика, што их је нашао у нашем Дубровнику: српски споменици што се односе на историју Србије, Босне и Дубровника (Monumenta serbica spectantia historiam Serbie Bosne Ragusii Viennae 1858. 8° стр. XII. † 580.) Ово важно дјело и за наш српски језик и историју посветио је писац славном духовитом владару Србије, покојном кнезу Михајлу Обреновићу, чији је српски патриотизам помогао Миклошићу, да ово дјело изда. Овоме племенитом владару српском посветио је Миклошић и друго своје дјело: *Apostolus e codice monasterii Šišatovac, palaeslovenice . . .* „Illustrissime principi Michaeli M. Obrenović hoc patriae linguae monumentum venerabundus offert editor. Неуморни трудбеник око усавршавања науке о словенским језицима стекао је у књазу Михајлу био пријатеља и помагача у свом раду. Лијеп је ово моменат, да се просуди и праведно оцијени словенски рад Миклошићев. Помагао га је један од најгенијалних владара словенских, познати трудбеник и раденик о срећи и будућности мученичког племена словенског, племена српског! Још спомињем, да је издао Миклошић закон Стефана Душана: „Lex Stephani Dušani . . .“ Горе напоменути стари споменици су само један дио од других многих, што их је Миклошић издао. Пошље ћу говорити нешто потање, каквих заслуга има Миклошић за нас Србе, и споменути, за што је сувремено и потребно, да се о њима у „Вили“ штогод проговори, а сад ћу поновити, да је Миклошић цијелог свог живота радио. Има расправа, које су већином излазиле у „гласима ц. к. академије наука“, или у другим часописима књижевним, што књига, које је издао и написао око стотину, ако не више. Сваки овај рад се може сматрати као научно дјело. На крају ове кратке напомене о дјелима, о животу Миклошићеву служим се судом позваних, да говоре о раду Миклошића као Слависте, а тај је, да је Миклошић поставио темељ науци о словенским језицима: словенској филологији, да је први ауторитет у словенској филологији и код наших и код страних учењака ове струке. И својим књижевним радовима и својим радом као учитељ, Миклошић је настојао да подигне словенску филологију до оне висине, која јој пристоји, да јој осигура мјесто, достојно народа, међу којима је постала. Миклошић је умро, али се својим дивовским радом обесамртио, заслужио је ону нашег ловћенског пјесника: „Благо оном, ко до вијек живи, имао се рашта и родити“.

Сад прелазим оном, о чему прије споменух, да ће бити суремено, да изнесем читаоцима „Виле“. За прелаз томе напомињем, да је покојни Миклошић постављајући границе језику српском, хрватском и словеначком, својом теоријом дао народу српском добро оружје, згодно за љуту борбу садашњости, борбу за народни опстанак, е да би се српски народ и тиме помогао, да се што лакше одбрани од ближњих и даљњих непријатеља своје српске народности и народног напретка.

За то, а и што је Миклошић својом теоријом о границама српског језика, обавијестио страни образовани свијет о снази српског народа и о простору на ком Срби живе, треба баш у данашње вријеме ми Босанци и Херцеговци, да са пијететом спомињемо име овог великог учењака. Треба, да знамо, да је братски словеначки народ, народ лијепих брдских крајева Крањске, Штајерске, Корушке и Приморја, слична нашој милој Ерцег-Босни, што нам је уз Копитара и Миклошића дао, да нам помогне, да за нас сазна образовани свијет не само, да се знадосмо борити сабљом и тананим

цвердаром, да се отмено из туђинског ропства, него и да можемо самосвојним душевним животом живити.

Даље, ниже ће поштовани читаоци „Виле“ из неколико цитата из Миклошићевих дјела, што се на нас Србе односе, разабрати, каквим одушевљењем је он писао о појезији српској, какву лијепу је науку дао Србима и Хрватима, да у данашње вријеме што свјесније размишљају о будућности својој о увјетима за бољи и сретнији народни живот. Заслужио је Миклошић, да се око његова одра искупе сви преставници интелигенције словенске, — да му својим присуством одаду почаст заслужену.

Код свечаног погребца Миклошићева присуствовала су збиља сва словенска академска друштва у Бечу: Велико-руско „Буковина“, Малоруско „Сич“, Српско „Зора“ Словеначко: „Словенија“ Чешко „Академички сполек“, Пољско „Огниско“, учене корпорације из свих словенских земаља изразиле су своје саучешће за губитком овог великог радника у науци. — Само једино словенско друштво хрватско академско друштво „Звонимир“ демонстративно није присуствовало у Миклошићеву спроводу.

Овај акт хрватског друштва „Звонимира“ директно и индиректно одобран је у јавном мишљењу хрватском. Није први пут, да је хрватска младеж, скупљена у једном књижевном академском друштву, разликовала се од осталих словенских сличних друштава, кад је требало одати почаст једном учењаку онаке величине као што је био Миклошић. Ово исто друштво године 1883. 28. маја у својој главној скупштини усвоји једногласно и као закључак прими предлог управног одбора, који гласи: „Хрват. акад. друштво „Звонимир“ не може и неће учествовати у Миклошићевој слави¹⁾ у то вријеме је позвало словеначко друштво „Словенија“ остале Словене, да прославе Миклошићев седамдесет-годишњи рођен дан.

Да ли је ово друштво, у ком је скупљена омладина хрватска на овдашњем свеучилишту, овим споменутих ријешењем и одсуствали од Миклошићева спровода доказало, да је схватило цијељ своју добро или хрђаво, то остављамо другима да суде. Ја само напомињем, да су сва ова поменута друштва и хрватско „Звонимир“ и српско „Зора“ књижевна, да им је цијељ, да набављањем књига, часописа, и научним предавањима потпомажу образовање својих чланова, да обавјештавањем међусобним настоје, да поједини чланови добију, што бистрије и јасније погледе за пресуђивање потреба свога народа. Цијељ доиста племенита и очигледија је за сваког образованог човјека, да се на оваком једном страном, њемачком универзитету за словенске ђаке овака друштва — су од велике потребе. И узевши ово у обзир мени је а и многим непознато, да наша хрватска браћа и овом приликом не документираше своје толико пута спомињано („словенско“) гледиште, те се не нађоше заједно са осталим Словенима, да одаду почаст једном тако заслуженом и ученом Словену, као што је Миклошић Та ено у Клаићеву „Vienca“, број 11. од ове године стоји: „Miklošić je bez sumnje najveći do sada jezikoslovaц u slovenskom svijetu, a i u cijeloj Evropi mu je malo premaca . . .“ Miklošićevo je ime poznato po svemu svijetu, **gdje se mari za nauku**, njegovu se snažnomu umu i silnomu radu divi sva Evropa . . .“

За бадава је то, то и „Звонимир“ зна, да је Миклошић тако велик, али јест нешто, што Миклошићу „Звонимир“, па чак и као озбиљан лист познати „Vienac“ опростити не може. Баш ово сам и намјеравао да споменем у „Вили“ мало потање, јер је као што рекох, сувремено.

Изван сваке је сумње, да филологија као таква није Бог зна какав фактор, да рјешава питања народносна. А и људи, који сав свој живот посвете изучавању филолошких споменика, који се баве постављањем закона у језику и т. д. тешко, да имају времена, да опредјељују правац политичког рада једног народа, да једном или другом народу помажу или одмажу у том раду.

Исто је тако изван сваке сумње, да и Миклошићу није било ни на уму, нити је имао разлога, да шкоди Хрватима, кад је казао, да су Штокавци Срби, Чакавци Хрвати, а Кајкавци Словенци. То је било његово увјерење, као научењака. То се види баш из његових властитих ријечи. Пошље своје тврдње, да су „Штокавци“ Срби, да источни предјел Српства обухвата Сријем, Банат, сјеверну Србију, Ресаву, источну и Стару Србију; западни предјел Српства обухваћа Црну Гору са Боканом Которском, сјеверну Албанију, Дубровник, Херцеговину, Босну . . .

¹⁾ Види „Миклошић и Хрвати“, одговор Матију Мургеу, од Велимира Дежелића, у Загребу 1883.

Да се даље говори српски у дијелу Славоније, „а Хрватски говоре у Истри, Приморју, сјеверној Далмацији, те католици босански, бивше границе и католици славонски“, каже Миклошић у истом свом дјелу и то, да ова његова тврдња не треба, да се узме као правац политичког рада народа српског и хрватског: „selbstverständlich darf diese Ansicht nicht als Versuch gemeldet werden, beiden Völkern die Bahnen der Politik zu weisen: sie bedürfen einander¹⁾. Да би читаоци „Виле“ што боље сазнали Миклошићево мишљење о српском, хрватском и словеначком језику напомињем и то, да по његову мишљењу говоре Кајкавци у Провинцијалној хрватској словенски или словеначки, Штокавци ту и у хрв. Крајини: Српски. У Хрватској су Штокавци већином православни Срби, као и у горњој Далмацији и познати су по народним пјесмама као ускоци. Из овога се дакле види, што је Хрватима тешко на Миклошића. Ну чудно је, да је у књижевном хрв. академском друштву „Звонимиру“ овладао једнодушно мишљење, да треба одсуством од свесловенске славе и поштовања Миклошићева обарати његову поменућу теорију и његов учењачки ауторитет!

Прије поменути хрватски белестриетични лист „Vienac“ у 11. броју написао је приликом смрти Миклошићеве и ово, да по Миклошићеву мишљењу о језику: „... najgore prolazimo mi Hrvati, jer Miklošić odrješito pobija Daničićovo mišljenje i dokazuje da su samo Čakavci Hrvati, ubrajaјуć Kajkavce medju Slovence i Štokavce medju Srbe“. Говори и то, да је Јагић, наслједник Миклошићев на катедри словенске филологије у Бечу у свом архиву побио то мишљење Миклошићево о подјели Срба и Хрвата у Штокавце и Чакавце, а и Дежелићу прије поменутој књижици: „Миклошић и Хрвати цитира мишљење покојног Ђуре Даничића, о томе, да ли су Кајкавци у Хрватској по језику Словенци из бесједе његове: „О диоби словенских језика“, говореној у биоградској великој школи 1874. Даничић је рекао: Кајкавци се доиста и сами зову Хрвати. . . . Језик им је пријезлаз од новог словенскога на најближњи сусједни, по томе, ако се тај језик и зове хрватски нит се управо може звати друкчије, опет име хрватско није могло за њ' постати, па и не може припадати само њему“. (Види поменућу књижицу Дежелићеву „Миклошић и Хрвати“ страна 10). Слависта Шафарик је доказивао, да су ови Миклошићеви по језику хрватски Словенци једино Хрвати, Даничић им ето опет вели, да су Хрвати за то, јер се као Хрвати осјећају, учени Јагић држи опет, да је језик ових Кајкаваца хрватске свакако по свим знацима једнак словеначком или словенском.

За Миклошића није имао смисла назив српски или хрватски; Даничић је овај назив бранио; Јагић га такођер употребљује, јер му је тешко постављати границе српском и хрватском језику.

Наше није да оцјењујемо, да ли један или други од ових научењака има право; ми треба да одамо поштовање свима, јер су својим радом то заслужили. Нарочито ми Срби у Босни и Херцеговини треба, да за Миклошића, а и за Јагића знамо. Миклошић је казао, да су житељи у Босни и Херцеговини по језику Срби, сви осим католика, бива и правосавни и мухамеданци. Али потребно је знати, шта вели учени Јагић, родом Хрват, човек од учености европског гласа, искрен пријатељ нашег народа и наше народне љепше будућности; учењак, којему је, као што рекох, тешко подијелити народ српски онако, као што је Миклошић подијелио.

Наш нараштај нека зна и његово и Миклошићево мишљење. Нужно је то данас. Данас је вријеме, да наука, да просвјета зближи оне, које је незнање одродило. У Босни и Херцеговини је било крваве борбе између браће. У пјесмама је оцјевана ова борба и с једне и с друге стране. Наш српски народ мухамеданске вјере и православне, кад се одмарао од љуте и некорисне несрећне, међусобне борбе, радио је душевно и пјевао ову борбу, и у овим пјесмама показивао свој дух, показивао самога себе. Јасно је казивао онај дио нашег народа, што се крстом крети, да је Србин, да тежи да се поврати што је српско било, да стресе јарам османски, да скине османске ланце са себе, које је притезао јаче његов вјером одрођени рођени брат крв крви његове, Србин вјере Мухамедове. Јуначку борбу ову борбу братску скрвне данас непријатељи наши и наше отаџбине употребљујући је за пропагирање имена у нашем народу прије непозната²⁾ и за препреку слоге између браће у Босни и Херцеговини, слоге, између Срба мухамеданске и православне вјере, која је главни и први увјет, да Босна и Херцеговина срећне буду.

Наш млађи нараштај нека отвори очи, нека шири истину науке, па ће добро бити. Ово написах као прелаз оном, што напријед рекох, да ћу напоменути, а то је, да наведем неколико

¹⁾ Види друго издање „Lauthlehre ag 1. 1879. (Vrgl. Gram. I. Bd.)

²⁾ Неки мостарски ага Ђ—кић отишао кмету Католику. Између других новости рећи ће Католик Херцеговац: Беже, знаш ли шта је ново? Ми смо (католици) сад „Аврати“ (мјесто Хрвати). „Бог с тобом болац, рећи ће бег. „Јест богме, јер нам је тако фратар навистио“, рећи ће даље католик. Велухавле.

мјеста из Јагићевог архива, да би уз ону наведену Миклошићеву теорију о српском језику лакше било сваком Босанцу и Херцеговцу знати, које је мнијење првих учењака о језику, што га народ у Босни и Херцеговини говори, те по томе, какве је народности тај народ. У духовитом и заносно написаном чланку покојног Миклошића: „die serbische Epik“, (Oesterr. Revue, Wien 1863. 8° II. 1—23) отштампаном у посебној књижици вели: „der Ursprung mit der Volkspoesie wie der Sprache und des Mythus ist nicht in dem individuellen Geiste, sondern im Volksgeiste. А то је свакоме позната ствар, да су народне пјесме право огледало народног духа, да се у пјесмама народним види и по језику и по мислима у њима, какав је и који је то народ, што те пјесме пјева.

Прије неколике године, 1888. издао је владин савјетник, г. Коста Херман у Сарајеву „Narodne pjesme muhamedanaca u Bosni i Hercegovini“.

Проф. Јагић је приказао ову књигу пјесмама нашег народа изрекав о њима врло повољан суд. У свом журналу: Archiv für slavische Philologie што излази у Берлину, од године 1888 XI. Band III. Heft. вели за ову књигу, да су у њој епске пјесме Срба, мухамеданске вјере на стр. 425. поменутог дјела, „Dieses enthält ja die epischen Lieder der Serben muhamedanischen Glaubens...“ На више мјеста Јагићеве оцјене „народних пјесмама мухамеданске вјере“ може се виђети, да овај учењак сматра народ у Босни и Херцеговини српским.

Још неколико наводим реченица, из којих се то јасно може виђети.

На страни 400. горе споменутог „архива“ вели професор Јагић, да прије поменуте пјесме наших мухамеданаца јасно свједоче, да житељи Босне и Херцеговине без разлике вјере са другим Србима сачињавају једну племенску цјелину, бива да су сви житељи у Босни и Херцеговини Срби.

На страни 440. вели овако: „In der That bieten diese Lieder von dem allein richtigen Gesichtspunkte beurtheilt, dass wie die Bevölkerung Bosniens und Hercegovina trotz der Verschiedenheit der Religionsbekenntnisse mit den übrigen Serben ein ethnisches Ganzes bildet...“

Природно је, да професору Јагићу, којему у Босни и Херцеговини живе само Срби, и нехотице упада у очи, да „народне пјесме мухамеданаца“ нијесу издане и српским писменима: ћирилицом. На страни 427. вели: „Зашто је издавач пјесмама (г. Херман) претпоставио латинско писмо ћирилици, то не знам, али знам, да су се у прошла времена служили ћирилицом не само Мухамеданци, него до половине прошлог стољећа такођер још и католици...“

Појаве у нашем народном животу у Босни и Херцеговини проузроковале су, да приликом смрти Миклошићеве мало се удаљим од правог предмета овог чланчића. Кад сам споменуо Миклошићеву теорију о српском и хрватском језику, држао сам, да је потребно у свези с тијем напоменути мишљење и других најмјеродавнијих учењака у овој ствари. То је тим потребније, што се у некојим дјеловима први учењаци не слажу. Миклошићев ђак, учени Јагић и његов у главном једномишљеник, покојни Даничић не моглоше прегорети, да се у подјели српског и хрватског језика придруже Миклошићеву мишљењу. За то ми Срби опет можемо, да се поклонимо учености и раду обојице ових учењака. Руководило их или увјерење, или уз увјерење и љубав љепшој будућности нашег народа, нама је свеједно. Ну да би и још више из овог чланчића поштовани читаоци „Виле“ о овом обавијештени били, доносим из пера нашег познатог пјесника и књижевника др. Лазе Костића, иначе великог пријатеља хармоније мишљење о нашем Даничићу **још за његова живота**. „Не можемо пропустити ове прилике а да не кажемо нашем чувеном знаоцу језика коју искрену, озбиљну реч: Ђуро Даничић је први књижевник и филолог, не на словенском југу, већ у свету, који је назвао језик што га говори и пише хрватским или српским (у предговору својих „когјена“ каже: ваљда ради пуног паритета: српски или хрватски.) Сви остали прваци филологије у страних народа зову тај јазик просто српским. Тако н. пр. чувени њемачки научењак Шлајхер међу живим језицима, хрватскога никако не познаје; а првак међу свима на свету знаоцима језика, Макс Милер слаже се у том погледу са Шафариком, те овако вели: The Kroatian, according to Safarik, should not be reckoned as a separate language; the provincial Kroatian being but a continuation of the Slovenian, while the language of the Kroats, as spoken on the military frontier, is simply Servian (Max Müller, The languages of the seat of war in the East London and Edinburgh. 1855).

Према томе што таки авторитет, као што је Шлајхер, хрватскога језика не познаје, кад старешина свих филолога, Макс Милер, с којим се у погледу научењачке величине наш Ђуро Даничић,

поред свих својих огромних заслуга по науку, неће никад моћи упоредити, кад и он вели, „да хрватски не треба узети као засебан језик, јер онај језик што се говори у провинцијалној Хрватској то је само наставак словенског (крањског), а онај што се говори у хрватској крајини, то је просто српски;“ кад све то узмемо на ум, онда нам је сасвим јасно, да Ђуру Даничића нису никако могли руководити научни разлози, кад је језик свој назвао „хрватским или српским“. Разлог му је једино могао бити политички, и то књижевно-политички. Сваки прави родољуб, или Србин или Хрват, а још пре ако је књижевник, а понај и најпре испитивач језика мора, с болом и са стидом гледати на неприродну поцепаност у књижевности једног те истог језика, која је народу на срамоту и поругу, а непријатељима му на радост и подсмех. Кад би тај најсакатији од свих дуализама сматрали са гледишта нашег начела са гледишта филозофије онда би морали казати, да је то сасвим несмислен, те и неплодан укрштај; ништа се само са собом не може укретити. И Ђуро Даничић јамачно није могао више поднети стида са те народне срамоте, те се решио учинити са своје стране све, ма и на штету науке, што би допринело уједињењу књижевности. Но вредност политичког па и књижевно-политичког дела мери се по успеху, те ако има успеха, онда се може на повреду чисте науке којекако и кроз прете гледати; но ако га нема, онда се силовање научне истине мора тим жешће осудити. Па је ли Даничићев књижевно-политички смер имао какав успех? До сад ама баш никаквог. Од српских књижевника и новинара још се где-где може читати компромисна фраза: „српско-хрватска књижевност“, ал' у тако званих хрватских писаца, т. ј. оних, што пишу српски језик латиницом, нестала је та фраза, у колико је некада било сасвим без трага. На против очевидно је, да је у нашој латиничкој књижевности почео безобзирни хрватизам отимати мах баш од оно доба кад је Даничић почео своју помирљиву књижевно-политичку радњу. По томе се види, да тај смер не само што није имао жељеног успеха, него је постигао баш противно од оног, што је хтео¹⁾.

И ово, што је рекао наш Костић није згорега, да нам је у памети. И ово може само, да боље расвијетли предмет, о ком је и покојни Миклошић писао. Споменуо сам у напријед, да ћу мало детаљније рећи коју о заслугама Миклошићевим за нас Србе. Познато је, да је Миклошић помагао Караџићу при издавању рјечника, али не треба ни то заборавити, да му је помагао у издавању „српских народних пјесама“, купио је прилоге за издавање Вукове збирке наших народних пјесама. Већ сам напријед споменуо и то, каквим заносом је Миклошић писао о тим нашим пјесмама.

Страни образовани свијет је са одушевљењем поздравео збирку Вукову „српских народних пјесама. Да је ова збирка изишла, помогао је и покојни Миклошић. Већ тиме је заслужио он, да му будемо вјечито благодарни. Није то мала заслуга, кад узмемо на ум, да је и својим пјесмама српски народ задобивао симпатије образоване Европе. Миклошић је ове симпатије својим дјелима учвршћивао. У прије поменутом чланку у „Oest revue“ говорећи о „епици српској ето говори (види засебно отштампани чланак „Serbische Epik“) овако: Српски је народ носилац богате епске народне појезије стр. 12.; српски је народ је такођер и сада једини народ, који у денашње дане још у свом епском пјевању уз митолошки предмет слави опијева славно доба Душана силног, цара српског те и Граховску битку.

Најбоље звучи српско народно пјевање у Босни и Херцеговини, у брдским крајевима Србије и у Црној Гори.

Завршујем ово неколико ријечи у спомен „највећег слависте“ Миклошића са жељом, да позванији и спремнији проговоре о његовим заслугама за Словенство и за Српство, да наш народ или бар интелигенција наша што више о његову раду сазнаде.

Вјечна му памјат!

У Бечу, 30. марта 1891.

Милан Пећанац.

¹⁾ Види „Летопис Матице Српске“ књига 124. од године 1880. св. 4. страна 22. у чланку Др. Лаза Костића: „Основа лепоте у свету“.

Просијак.

Јесам ли крив,
Што сам можда жив?!
Ил' што ме јади целог века прате,
Невоља, туга што се са мном брате,
За које друштво још можда не знате;
Већ ме испред прага
Заједно с њима,
Без дара терате!
Станите мало, ви просјаци прави —
— Само без рита у лепшем облику —
Зар не видите вашу изражену слику
У просјачком лику?!

Станите мало!
Вините се мишљу у старе вам дане:
Тугом обхрване, срећом обасјане
Богом дароване!
Па онда се јадни промислите лепо:
И сетите с' Бога
С неба праведнога!
Па не гон'те слепо
Испред врата ваших просијака стара,
Без утехе ваше и без малог дара!

Станите мало, ви просјаци стари,
Где су вам стари подарени дари:
Где вам је срећа из млађаног доба?
Где су вам мили они леши дани;
Родитељи можда и мили пријани?
Нема их више! . . . Труну посред гроба.
Мирно их земља у недрима скрива!
Ал' ваша душа за њих небо снива,
За њих вам жеља и молитву носи:
За њих вам душа у Господа проси
Милостиво проси

Ха ха, ха, ха проси:
Да срећни буду и онога света!
— О, ти јадна, чудна просјачино клета!
Станите мало,
Судбе своје блиске, ви просјаци прави,
Што вам душа Бога тако смерно слави,
А знате ли можда, шта будућност носи?
Не! — ал' душа ваша за њу раја проси
У праведног Бога милостиво проси
Ха, ха, ха, ха проси:

Да вам целог века само срећа цвета!
О, ти јадна, чудна просјачино клета!
Станите мало, ви просјаци срећни!
Срећа вам видим, на лицу се сија,
Ал' нек' вас срећа така не опија:
Јер за час облак на небу се вине,
Кроз њега муња за часак засине,
И дажда плаха из њега се лије
Па најлепши цветак?

Било па га није!
Већ га муљ и блато жалостивог скрива,
Па јадан без сјаја,
Мириснога баја,
Под прљавим рувом стару срећу снива,
— И са нашом срећом тако често бива.

Гле! ви се чудите просијаку седом:
„Шта тај хоће са том сулудом беседом?“
Што вам прича причу, коју несхваћате,
Већ га с грдњом даље од прага терате!
Али нека, нека дани брзо лете
И ви ће те скоро, да га разумете,
Онда, кад у Бога раја успросите:
На самртном одру кад руке скрстите!

Лаза П. Николић.

Усиђелица.

Приповијетка, из прошлих дана у Сарајеву. Од *Каменка Монашевића*.

(Наставак).

Био је као према мртвој глави и у једној и у другој кући. — Та то се још и не памти! Претенговати па онда да се поквари.

Сирома Арсо! Волио је он њу и мртву видјети, него ту срамоту што му је нанијела, на кућу. — Убио би он њу да је затекао. Пред очи му није смјела за дуго изаћи. Арсо ни на сокак није излазио за недјељу дана. — Та није знао, како ће свијету да погледа у очи, кад му је јединица била испрошена за првог младића а сад је оставио.

Када је први пут изашао у чаршију, мислио је, да ће свијет упирати претом на њега. — Људи говоре с њим, али ни један неће о томе да започиње; јер га је сваки жално. Та сваки је знао, да је Арсо поштењак, да му нема равна! Од тога удара почео се старати.

Обрлајтанту је стан одмах отказао, та кад се из куће селио, нико га није ни погледао. Арсо је мало душом да'нуо; кад је њему, с прозора, у леђа гледао.

И Јефа је вољела мртва бити, него што је то дочекала. Та вољела је она Алексеу зетом звати, и

бити пуница таком младићу; него Бог зна шта на свијету. — Недјељу дана грдила је и ружила Љепосаву, а кад је видјела, да јој дијете вене и да се гризе — престаде више.

Најљући је био газда Јефтан. У једним опанцима стио је да врати жао за срамоту. Мислио је: да ће се тако најбоље осветити, ако му син одмах другу испроси. Натјеривао га је, да се ожени другом.

Алекса није стио. Молио је оца и заклињао, да га за сада пусти на миру и да никоме не говори ништа. Отац му је обећао шутати, али само тако; ако се Алекса још прије године ожени. — Алекса мораде пристати.

Ни једног дана није пропустио газда Јефтан, а да сина не упита, кад ће се женити. Јадни Алекса није знао шта ће радити? Да је на његову вољу, он се не би никако ни женио, ал' ко би трпио сваки дан оца! Морао се или женити; па оца задовољити, или у свијет бјежати, и већ је помишљао и на то. Но тако што да учини — не заслужује Љепосава!

Једва послѣ по године отац примора Алексу, те се овај и преко своје воље ожени. — Врло је лијепу цуру вјенчао. — Име јој бијаше Стана. Вијерна и честита љуба. Двори, његује и угађа своме Алекси. На сваки покрет, на сваки поглед његов пази; па што овај мисли, она већ гледа, да му и то створи. — Види Алекса, да га Стана воли, па и она њему сваки дан све дража и милија. — Лијепо су живјели. — Она је била срећна, а и он је са Станом сваки дан био задовољнији.

Капетан Адалберт није никад више ни завирио у њихову кућу. Клонѣо се и сокака, да онудан не прође. —

Искре сажалења није осјећао. — Раскалашно је живио.

Некако на скоро премјести му се регемента на другу страну, па отпутује из Сарајева. Трошио је немилице, — па се задужио. Рачуни су стизали, а он није могао одговарати; док једног дана не положи капетанију и сада као стражмештер пише у војничкој канцеларији.

— Најјаднија је остала Љепосава. Сад је тек увидјела, да јој је капетан све лагао, што год јој је говорио. Љуто се кајала, што му је ишта повјеровала. Мрзила га је, да о њему није могла ништа ни слушати; у стању би била и убити га само да му се освети. — Сад су јој тек сваки дан на ум долазиле Алексине врлине, па је себе корела, како је могла таког младића напустити.

Кад је чула да се Алекса вјенчао, била је као убијена. Тај дан да није дочекала, највољела би. Сада је тек осјећала љубав према њему. — Од срца се кајала, али је све било касно.

За годину дана није никуд излазила а и њима слабо је ко долазио. Она се привикла своме положају, постало јој обично.

Свијет је свашта нагађао и говорио. Један ово, други оно, а нико није дознао истине.

Прође и година дана.

Стана роди сина. Алекса весео, па сасвим заборавио на прву љубав. Син им напредовао а они уживали. — Са својом Станом тако је лијепо живио, да је то био најзадовољнији и најљепши породични живот. Красан пар људи, какав се само море замислити. Срећа им је цвала; и о њима се говорили у Сарајеву као о најсрећнијем мужу и жени.

И Љепосава је чула, да је Алекса добио сина. Казала јој дајиница Криста, јер им је она и сада увијек у кућу долазила. Дајиница је Алексу ружила као невјерника и лакомислењака.

— Чудим ти се Љепосава — говорила би дајиница — како мореш тако дуго о њему возити Богме бих га ја заборавила, к'о да га јериле — никад није ни било! —

— Е! слатка дајинице! Није то баш ни тако лако! Ето, видјећеш; да ја више никад нећу Алексе добити! — па се замисли и на руку наслони.

— Баш си дијете! — опет ће дајиница — богме, ја га не бих ни урезивала, као да га нијесам никад ни познавала! Бе он је нитков и ништа! —

— Немој, по Богу си дајинице, душе гријешити! —

— А! А! Будале! Још га брани; а да сам на твом мјесту кледа бих га, у дрво у камен! —

— Бога ми дајинице, — није он то заслужио! — Ја сам крива! —

— Ти велиш! — па је оштро погледа — а да је друга на твом мјесту, паметна, не би га никад ни у уста узимала. — Несрећник један! Будалаш! Да је он тебе волио, дошао би, да те упита: како је то било; па ако си крива — крива; а није овако, здрава права, — па још мислити о њему! Чово! Не знао, како да те се отресе, па нашао ма шта, само да те остави. — Јес' богме, тако је то, ако нијеси знала! —

— Ја не бих рекла, а ето море бити! Бог би знао! —

— Е! Моја драга! Да је он тебе волио, мислиш ти, да би се он оженио! Би ђавола! — Отипао би у цехенем у свијет; — све би оставио, а не би се другом оженио Будала си богме кад и мислиш, да те је икако волио. —

— Не знам! Не знам, дајинице! море да нас свашта бити! — одговори па се замисли.

— Ако си будаласта, мислићеш на њега! Ушто ће ти проћи младост? Венућеш а друге се твоје проводе Па хајд' да има лијека! Мореш ли га повратити? Завући ћеш се ту у кућу, а свијет ће све горе и горе о теби мислити и говорити. — Има право! Кријеш се! —

— Немој, Бога ти, дајинице даље говорити, чини

ми се, пући ће ми глава Јес' живота ми! Готово сам побудаљети! —

— Нећу да шутим! Дошла сам, да ти изговорим — па настави — ја, тако је то! . . . Да си крива, — па нека! Већ невина, здрава права! Јеси ли ти звала онога безобразника, да ти дође. Увукао се несрећник; мореш ли га истјерати? . . . Угледај се, бона не била, на Алексу! — Он и не мисли о теби! Оженио се, па се проводи. Обигра са женом и брда и поља, — нигдје ништа не оста. . . . А ти, де! . . . Још се више затвори! — Нема ти фајде од тога! . . . Јок! — Излази боничко, међу свијет к'о и прије! — Не бој се! Наћи ћеш ти себи и опет добру срећу! . . . Гледај, богме, док си млада. Јагмиће се бећари и опет о тебе; још си ти лијепа! Ако се завучеш, — неће те нико! —

Љепосава је сада само слушала тај њен говор. Замислила се, па ни рјечице више није проговорила.

Тако је скоро сваки дан дајиница њој говорила. Ја једино она знала је, то тако намјестити. —

Љепосаву је то блажило и она је полако забављала Алексу. Почела је већ вјеровати, да дајиница има право. — Код куће је сваки дан све веселија. — Тек што се година навршила, послије онога дана, а она је и опет у друштво излазила, свјежа и весела, као и прије. —

* * *

Биле су месујеће.

Јефа и дајиница Криста сједиле су у соби. Ма да су саме биле, ипак су шапатам говориле и све су се освртале, да их ко не затече. — Мора да су се нечега бојале.

— Живота ми, не смијем! — у пола гласа рећи ће Јефа.

— Будало једна! Чега се плашиш! —

— Лако је теби, а не знаш ти, како је овамо стало! —

Говориш, Бога ми, к'о да ми никаква немамо човјека! —

— Ама женска главо! Друкчије је сада код мене! Да је к'о до прије, ни по бриге!

— А какав ти се то сада сињи терет свалио на срце?

— Драга секо! Од како је Алекса оставио Љепосаву, љут је к'о рис. Па не смијем! — Чини ми се, кад је види у фистану — згромиће је! —

— Можда би тако и било, кад би она била код куће; ал' на бесједи — у онаком друштву — ја мислим да неће. Та није зар већ дотле, да тако обрука и себе и њу. — А послије ће га пријећи та ћуд! —

— Баш то не смијем убрусити! —

— Та ти само ишти пара за димија, а код мене ћемо срезати фистан. Он неће ни знати; а све друго примам ја на се. —

— Оно је истина! Скоро све цуре су већ пониле фистане. Љепосава би бели била гиздава у њему. Е, Бога ми и самој би ми стид било, да је међу ону господу, доведем у димијама. —

— Ја ти кажем. Само ти паре извуци, па се нећеш кајати! —

То вече је Јефа лијепим, од Арсе добила паре.

Не зна, јадни Арсо, да ће Љепосава на бесједи у фистану бити.

Сјутра дан рано зашла Јефа по чаршији.

Купила је фину жућкасту вуницу.

Кући је није смјела ни носити, јер пред Арсом не би се ни усудила шити фистан; — него право, дајиница Кристи.

На врат — на нос шиле су и журиле се, а криле од сваког. — Бојале се Арсе.

Дајиница Криста имала је врло лијеп укус, и знала је fino сашити фистан.

— А када ће та бесједа? — упитаће Јефа.

— У недјељу, зар не знаш, — одговори дајиница.

Љепосава је све расла од милине, што ће то вече на забави међу толиком господом, бити у фистану.

(Наставиће се.)

Младо дрво и вјетар.

— по Вилмов-у. —

Полагано! полагано!

Господине вјетре јаки!

Жглоб ми ето пуца сваки —

Тек што нисам још издано.

Не превијај мене млада

Нити ломи гране моје,

Нек освета срџбе твоје

На дебела стабла пада.

У Мостару 9 апр. 1889.

Ал' кад немаш срца блага

Ни молит' се више нећу,

Твоју срџбу претрпљећу —

Виша ће ми бити снага:

Што гођ будеш више лити

На ме, твоје срџбе силе,

Све ће јаче моје жиле,

У земљу се уватити!

Алекса Ристов Шантић.

Жалост за мртвима у различитих народа.

(Наставак).

Што се тиче спољашње жалости, одликују се Јудејци још и тим, што су дерали хаљине на себи што су посипали главу прашином или пепелом, што су се тукли у прса и у главу и што су разбарушивали косу. Рјеђе би се догодило, да жене падају по земљи или се ваљају по пепелу. У погледу што је још уобичајено на истоку, да се деру хаљине, има се још и то примјетити, да се то дерање хаљина састоји у том, што се ножем изреже један комад на горњој одјећи, који је голем колико рука (шака), издере се и баци. Умре ли супруга, дијете, сестра или брат, комад се одреже на десној, а ако су умрли родитељи, онда се одреже на лијевој страни. У пошљедњем случају може се одрезати комад како на горњој, тако исто и на доњој страни. —

Као што мисли Грк, да је, туга за мртвим, поштовање, тако исто и Римљанин не ће га прије отпремити у царство таме, док га не оплаче. На мјесту, гдје је Хектор пао, пјеваху пјевачи жалосне пјесне; док је тијело било изложено, те су се пјесне непрестано понављале.

У многих су се народа послвије забранили дивљи и сурови изрази саучешћа. Али и ако су се овим законским одредбама брзо ограничиле велике злоупотребе, то ипак те уредбе не бијаху од успјешна дјеловања, јер се злоупотребе слише са народним обичајима и животом. —

А сада да се осврнемо на хришћане и мухамеданце и на њихове обичаје кад им ко умре.

Као год што се казује код нас хришћана, да не треба да се смрти плашимо, то исто наређује и ислам, пошто по нашем и њиховом вјеровању иза смрти настаје нов и љепши живот, него што је био овђе на земљи. Ми се надамо, да ћемо тамо у рају наслађивати се и у весељу живјети горе на небесима заједно с Богом. За то гласне и страховите спољашње жалости немају више никакове важности. Мухамед је казао, да његови пошљедоватељи не смију жалити за мртвима, шта више он је то строго забранио. То и видимо, да код њих не иде нико за сандуком мртвачким од женскиња, па ни сама мати, ни дјеца. Црквени су оци нарицања и млађења искоријенили као поганске обичаје. Али опет умјерена је жалост здружена с вјером. Мухамед назива умјерено плакање „балзамом за срце“, а црквени отац свети Амвросије означаје их као знамење поштовања, које је пуно осјећања и обраћа се на Исуса Христа, који је плакао за Лазарем.

Ипак се најс људи, који рекоше, да се плакањем мртвацу смета мировање и да се лишавана насладе спасења. Оваково вјеровање било је познато најприје германским народима. То нам свједоче многобројне приче и бајке, у којима се умрла дјеца са бардачћем пуним суза обраћају својим материма и моле их,

непрестано плачући, и казујући им да не могу наћи у гробу никако мира. Ево вам таке једне приповјечнице: „Нека мати врло много јадиковаше и плакаше за својим умрлим сином. На једноч јој се указа чудновата слика. Лијеп број младића приближаваше се некаком красном граду. Незин син бијаше најзадњи и тешко иђаше, јер му одијело бијаше мокро, па с тога му га бијаше тешко носити. Мати сва узбуђена повика: „Моје дијете, за што ти заостајеш иза оваког сјајног друштва? Ја бих вољела, кад би те видјела, да си први између својих другова!“ Син јој на то одговори: „Мати, твоје ме бескорисне сузе задржавају. Ако хоћеш, да ми искажеш твоју материнску љубав, немој више плакати, па ћу онда бити срећнији, него што сам био на земљи.“

Исто вјеровање налази се и код Перзијанаца и Индијанаца. По њиховом вјеровању, ако се за покојником плаче, толики бол трпи он од тог плача, као кад би му ватра на прсима горела. Рикерт у једној преведеној индијској пјесни каже;

„Сузе и ако ублажавају у неколико бол, који ми осјећамо за мртвацем, ипак не могу залијечити ране, која остаје у нас до смрти.

Такође и Славенима, Грцима и Римљанима није било ово вјеровање сасви непознато. По вендском (славенском) вјеровању, отима се мир мртвима, ако се плаче за њима. Бол је скучен на саразмјерно кратко вријеме, те с тога и највећих болова временом нестане. Али ипак душа ожалашћеникова осјећа самоћу и остаје јој тужни спомен на оне, који су за увијек уграбљени.

Ово расположење не може никако да буде без уплива на понашање и начин живота ожалашћенога. Он ће се клонити свечаности и весеља, неће носити накита, који је научио, одрећи ће се гдјекојих људи и раставиће се од свог друштва. Из овог излазе оне употребе, које управљају спољашњом жалости и које се мијењају према времену и свијету. Чупање косе видјећемо да је на нечем основано, ако помислимо, да су коса и брада више пута знатније и уважније, него ли накит на човјеку. Од ових обичаја постаде само један конвенционални знак — као што се већ одавна почело — да се коса и брада постригу и одрежу за израз жалости. Највећи степен отуђивања људи од овог свијета, јест онај обичај, који је већ и на животиње пренесен. Тако се стригу овце, као знак жалости, а коњима се опет одрезује грива. Народи, који пак иду обично са остриженом главом, пусте косу за вријеме жалости да расте. —

И одијело се скоро све промијени за вријеме жалости. Госпође које особито љубе наките, да њима и одијелом покажу неку узвишену драгост и радост, не носе за вријеме жалости на свом одијелу ништа, што

би било сјајно или скупо, да тиме искажу жалосно свједочанство своје пријашње среће. —

Кад би био погреб кога одличног грађанина у Риму, чиновници би ишли у спроводу без икаквих одличја; у Кини се пак замијене златне и сребрене токе на одјелу стакленим. Што се пак ношње тиче, разликује се она дијелом материјом, а дијелом бојом од обичних свакидањих и свечаних хаљина. Да не би било никакве красоте ни накита, употребљава се за жалосно одијело ружна обична материја. Јудејска марама, којом су се подвезивали, кад би им ко умро, бијаше од ружног струнатог платна, а послјиде пак од обичног памука. Такође и код нас се употребљава одијело од вуне за вријеме жалости, а не од сјајне свиле и накићено.

Кад се избира боја, код различитих је народа различно, али је ипак најраширенија боја за жалосне хаљине: бијела и црна боја. У црним жалили су стари Египћани, Јудејци, Арапи, Грци и Римљани. (Арапи су послјиде замијенили црнину бојом, која је била као небо плава). Римском се упливу има приписати, да је успркос црквеном оцу на западу Шварцу, црна боја за жалосну боју узета код свију хришћанских народа. Јер, као год што је свјетлост слика весеља, тако је исто тама слика несреће (биједе) и смрти. Бјелина је нама символ или знамење чистоте, невиности и весеља; Тако видимо чешће пута бијеле руџе на вијенцима, који су положени на мртвачки сандук.

(Наставиће се).

СРПСКЕ НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ.

Женидба Златарића Павла.

Чудно чудо у Будиму кажу;
Чудно чудо лијепу дјевојку.
Њу ми проси Златарићу Павле
Јест лијепа, али је слијепа.
Дјевер меће сестру Анђелију
И он купи на киту сватове,
Младе момке никад нежењене,
Младе коње никад нејахане,
Павле меће секу Анђелију,
Да му буде дјевер уз дјевојку.
Кад су били кроз поље будимско,
Тад зацвиље лијепа дјевојка
„Авај мене до Бога милога!
Ја не имам никога од рода
Ко ће мени свате дочекати“.
Онда вели Кумрија робиња:
„Госпојнице, лијепа дјевојко,
Шта ћеш мени поклон учинити?
Ја ћу теби свате дочекати“.
Проговара лијепа дјевојка:
„Робињице, по Богу сестрице:
На поклон ти моји бјели двори“.
У то доба кита и сватови;
Робиња их добро дочекала:
Добре коње у доње подруме,
А јунаке у горње чардаке.
Златарића и ручног дјевера
Њиха води на росну леваду,
Частила их три бијела дана
Кад четврто јутро освануло,
Говорили кићени чауши:
„Хазурала кито и сватови,

А дјевери на прстен дјевојку“.
Онда Павле сестри говорио:
„Ајд прстенуј лијепу дјевојку“.
Отлен оде дјевер Анђелија,
Она оде у шикли одају,
Ће но сједи лијепа дјевојка.
Кад униће дјевер Анђелија,
Кад униће у шикли одају,
Дјевер јој се дивом учинио,
Од љепоте лијепе дјевојке:
Јест лијепа, али је слијепа,
Она нема оба ока своја.
Кад то виће дјевер Анђелија,
То се њојзи ино не могаше,
Прстенова лијепу дјевојку,
П' онда иће брату на леваду
Па говори свом брату рођену:
„Чујеш ли ме, мој брате рођени,
Што речемо, да се послушамо“.
Шути Павле, ништа не говори,
Јер се Павле јаду осјећаше.
Опет вели сестра Анђелија:
„Што речемо, да се послушамо;
Јест лијепа љепота дјевојка,
Јест лијепа, али је слијепа,
Она нема ока ни једнога“.
Кад то зачу Златарићу Павле;
Удари се руком по кољену:
„Авај мене до Бога милога!
Што ће мени ноћца без мјесеца,
А што ли ми слијепа дјевојка“.
Онда викну дјевер Анђелија:

„Азурала кићени сватови,
 А дјевери на коња дјевојку:
 Ударише зиле и борије;
 Развише се алајли барјаци
 И пођоше кићени сватови,
 А пред њима Златарићу Павле
 И до њега сека Анђелија.
 Кад су били кроз гору зелену
 Савија се вила из планине,
 Савија се под дувак дјевојци:
 „Дај дјевојко ручнога дјевера,
 Ја ћу теби обје очи црне“.
 Проговара лијепа дјевојка:
 Богме не дам, пребијела вило
 Макар мени очи и не дала“.
 Кад су мало у напредак били,
 Опет јој се вила савијаше:
 „Дај, дјевојко, господара свога,
 Ја ћу теби обје очи црне“.
 „Богме не дам пребијела вило,
 Макар мени очи и не дала,
 Ја не дадем свога господара“.
 Кад су мало у напредак били,

Опет јој се вила савијала:
 „Дај дјевојко коња испод Павла,
 Охраћена и опусаћена,
 Ја ћу теби обје очи црне“.
 „Стани, сестро, пребијела вило
 Док замолим ручнога дјевера,
 Да ушита мога господара,
 Оћел' дати коња испод себе“.
 Игра коња лијепа дјевојка;
 Кроз сватове коња проиграла,
 До дјевера коња доиграла,
 Па говори дјевер Анђелији:
 „Чујеш ли ме, мој мили дјевере,
 Ишће вила коња испод Павла,
 Охраћена и опусаћена,
 Да ми даде обје очи црне“.
 Анђелија једва д'очекала,
 Брже, боље брату доказала.
 То је Павлу врло мило било,
 Па он даје коња испод себе,
 Охраћена и опусаћана,
 Њојзи вила обје очи црне
 И одоше двору бијеломе.

Атеш-Периша.

Српска народна приповијетка.

(Наставак)

Кад ханџија све саслуша и виђе претен, хоћаше га одмах водити пред цара, али он не хтједе, него се најприје познаде с браћом и ижљуби, па онда сва тројица заједно пођоше пред цара. Кад се цар по прстену увјери, да је нашао свога избавитеља, обдари му богато браћу и отпусти их, а њега задржа код себе, даде му своју кћер, султанију, за жену и постави га мухур-сахибијом.¹⁾

Мула-Мустафа (тако му је било име), као мухур сахибија и царски зет и љубимац, уживао је сва блага, али ни ово не потраја дуго. Након годину дана спреми се цар на ћабу. На поласку даде зету своје све кључеве од пространијех сараја и један кључ на пас од „челик куле“, за коју му строго запријети, да је не отвара под живу главу, јер је, вели, у њу затворио „Атеш-Перишу“, који му је био угробио султанију, бива његову жену. „По ме је“ рече „царевине моје стао, док сам га ухватио и у ону кулу затворио“.

Пошто цар отиђе на пут, мухур-сахибија прегледа све магазе и одаје од сараја, које до тада није био видио. На пошљетку узе кључ од „челик куле“ па рече у себи: „Кад се нијесам бојао аждаје и кад

сам могао свладати дива, а чему бих се бојао тога „Атеш-Перише?“ и надари га ђаво, те отвори кулу; али чим се врата отворише, „Атеш-Периша“ пухну, те га преко зидина дворских претури, улеће у сараје, угроби му султанију и побјеже с њоме, Бог те сам пито куда.

Кад се цар поврати с ћабе и виђе, шта се догодило, жао му бијаше веома кћери, али ни њему не могоше ништа: шта ћеш, живот му је избавио. Али мула-Мустафа не хтједе мировати, него замоли цара, да му даде доста блага, да иде потражити Атеш-Перишу“. Цар га је од тога дуго одвраћао, али се онај не даде ни осолити, но хоће свакако, да иде. Кад то виђе цар даде му доста блага, па га пусти, да хаирли крене у свијет.

Путовао је дуго, дуго и свукуд је за „Атеш-Перишу“ распитивао, али му нико не умједе за н' казати. Најпослије дође на једно велико, широко, пусто поље. На цијелом том пољу није нигђе ништа било осим на сред њега једна кула од седам тавана, на којој није било нигђе врата, до под врхом неколико пенџера.¹⁾ Пред кулом врело бистре воде а више њега

¹⁾ Чувар царскога печата.

¹⁾ Прозора.

јабука руменика. Онако уморан и жедан сједне он под јабуку, да се одмори и да се воде напије. Не потраја дуго, отвори се на кули пенџер и помоли се момкиња.¹⁾ Чим она виђе мула-Мустафу, поврати се натраг у кулу и дозове хануму:²⁾ „Ханума, ханума! Да видиш под кулом једног момка! Колико је налик на тебе ја бих рекла, да ти је брат“. Ханума се примаче пенџеру и позна брата „Јест Валахи!³⁾ баш мој брат најмлађи и најдражи мула-Мустафа“. Ту му се она јави, па, кад се познадоше, спусти му некакву справу, те га извуку горе на кулу. Пошто се за здравље упиташе, рече јој брат оклен је и за што је дошао, а она му одговори: Оне ноћи када сте ме дали, одведе ме мој човјек некакком чудноватом силом, те ме затвори овђе. Мој је човјек цар од гавранова. Мени је лијепо. Имам свега; само сам се вас ужелила па ето шућур⁴⁾ Богу! и та ми се жеља испуни. А ти тражиш Атеш-Перишу? — „Да!“ — „Богме ћеш га мучно наћи. Мој га човјек тражи са свом својом силом, ама му не море ништа. Сад ће ми човјек доћи Него ће, може бити, доћи љут из боја, па се сакри у ову другу одају, да те што не урезали.“

Тек што се он склонио и мрак се почео хватати, долеће вран и паде на кулу, а цијело поље притиште јато гавранова. Онај што је био пао на кулу, стресе са себе перје и оста човјек као и остали људи, и уљезе у кулу. Чим је уљег'о у кулу, завика жени: „Мени овђе мирише иксанско месо. Ко има у кули?“ — „Има мој брат“. — „А је ли најстарији?“ — „Није но најмлађи“. — „Кад је најмлађи, хајде га зовни, да дође; а да бијаше најстарији, не би више старији био!“ Кад се зет и шура састадоше, о свачем су се разговарали. Мула-Мустафа исприча како му је „Атеш-Периша“ жену одвео, па како је пошао да га тражи; и замоли га за помоћ. — „Е мој драги!“ рећи ће му цар од гавранова „Ја ти за њ не знам ништа казати. Него у јутру подрани, па се упути управ истоку! До подне ћеш, ако добро узиђеш, наћи овако једно поље, али много више и на њему кулу од девет тавана. Ту ти је средња сестра за змајским царем. Ако он шта не знадне за „Атеш-Перишу“, други ти не море казати“.

Мула-Мустафа једва дочека зору, те се поздрави са сестром и зетом и настави пут даље. Око подне

1) Слушкиња.

2) Госпоја.

3) Бога ми!

4) Хвала Богу!

стиже на једно велико, пусто поље. На сред њега кула од девет тавана, а под њом врело бистре воде и јабука руменика. Мула-Мустафа сједе украј воде под јабуку, да се одмори и воде напије. Не потраја дуго, отвори се на кули пенџер и опет се покаже момкиња, као и прије. Чим она види мула-Мустафу, врати се натраг и повика: „Ханума, ханума! Да видиш једнога младића под кулом! Колико је налик на тебе, ја бих сто пута рекла да ти је брат“. Ханума се примакне пенџеру и позна свога најмлађега брата: „Јест, Валахи, баш мој најмлађи и најдражи брат мула-Мустафа“. Сад му њих двије брже боље спусте некакав конопац, те га извуку гори. Пошто је гори изишао и са сестром се упитао за здравље, исприча он све сестри: поради чега је пошао, а она њему: како су је добро удомили, „Ја сам“ рече „удата за змајскога цара. Свега имам. Једино сам вас пожелела. Мој је човјек отишао јутрос са змајевима, да тражи „Атеш-Перишу“, кога и ти тражиш. Но се уклони у другу одају! Море доћи љутит из боја, па се бојим да те не урезали!“

Тек се мула-Мустафа уклонио у другу одају, стаде јека из пријека. Змајеви се почеше по пољу окупљати, а цар змајски паде на кулу, прегледа змајеве, скиде са себе змајско одијело, те оста човјек као и остали људи, па уљезе у кулу. Чим уљезе жени у одају, завика: „Има овђе питомога меса“. — „Има мој брат“. — „А који је? Је ли најстарији?“ — „Није, но најмлађи“. — „Е кад је најмлађи, зови га! Нека дође амо; а да бијаше најстарији, не би га више гледала“. Жена се диже, те зовну мула-Мустафу, да уљегне. Он уљегне, а змајски га цар лијепо дочека, и с њиме се упита. Пошто вечераше, исприча мула-Мустафа све змајском цару, ради чега је дошао и замоли га, да му каже, ако зна што за „Атеш-Перишу: „Прођи се ти њега!“ рећи ће му змајски цар „кад ја са својим змајевима не могу на крај с њиме изаћи, нити сазнати куд бјежи“. Онда га стане свакако одвраћати од тога пута и наговарати га, да се врати кући; али се мула-Мустафа не да наговорити, но једнако хоће за „Атеш-Перишом“. Кад змајски цар виђе, да га не море разбити, да не иђе рече му: „Добро! У јутру подрани из моје куле, па ћеш до подне стићи на једно поље, много више и пространије од овога! Мога! На пољу је кула од дванаест тавана. Ту ти је најмлађа сестра за орловскијем царом. Орлови далеко допиру. Могло би бити, да ће ти они штогод за „Атеш-Перишу казати.“

(Свршиће се.)

Пословице.

(Из збирке срп. нар. умотворина † *Ј. Р. Радовића.*)

1. Ко кола у глиб ували, тај нека их и вади.
2. Не једе се хљеб уз-а сир, него сир уз-а хљеб.
3. Карта је ђаволски зборник.
4. У туђе краве вавијек веће виме.
5. Зло почето, горе дочето. — Зао почетак, гори дочетак.
6. Старост је болест од које сваки умире.
7. Просјак чини златни занат: шест дана лежи, а седми пред црквом сједи.
8. Што је стари јарац, то су му тврђи рогови.
9. Страх и ромога на ноге дигне.
10. Не тражи од магарца вуне.
11. Боља је и ситна риба у вагану, него и најкрупнија и најљепша у мору.
12. Боље и два-пут упитат', него једном сврнут'.
13. Од питања не трну зуби.
14. Старе у савјет, а младе у бој.
15. Сложну војску Бог предводи.
16. Напиши ђаволу на рог, да је андио, па ће и то будале вјеровати.
17. Пјана уста истину говоре.
18. У милостиве матере крастава ђеца.
19. Ко ништа нема, рата се не боји.
20. Ко много има, много мисли и чува.
21. Кад се понови сваде, ђаволи се радују.
22. Ко хоће да се обогати, нека танко хљеб сијече.
23. Лаком и тврд човјек сам је себи маћеха.
24. Звоно вазда у цркву зове, а никада у цркву не улази.
25. Добром служи што-год даш — мало је, а злом што год даш — много је.
26. Многи на облаке куле граде, а на земљи нијесу кадер ни кучку кућерицу.
27. Бољи је штедиша, него радиша.
28. Богатство је несрећније од сиромаштва.
29. Кад се ђаво разболи, он би рад, да се и калуђер разболи.
30. Жени је теже ћутање, него дојење.
31. Почни вјешто, па ће ти пошље само иђит'.
32. Чувај се хитра врага и уклони се од њега и са својом штетом, јер ће ти се догодит' као месару с адвокатом.

(Дошао једном адвокат, да купи меса, па ће ти га месар запитати: — „Господине! Кад чи пас учини коме штету, може ли се законом усиловат' господар онога пса, да надокнади штету?“ Адвокат се мало промисли, па — што је месар и желио — одговори, да може. — „Е, господине, — рече месар — онда ми дајте три фор. за штету, што ми је јучер ваш кер учинио!“ Видећи адвокат да не може куд камо, — јер како би против својих ријечи? — извади и одма плати месару. Сјутри дан адвокат начини рачун и пошаље га месару с наредбом, да одма има исплатити унутра назначену своту, а то за јучерањи савјет. Јадни месар знајући, да би се узалуд с адвокатом правдао, пошаље му одмах пет и по фор., па рече: — „Нећу ђавола никад више задијеват', докле ми и више зло није учинио“.

Приопћује:

Б. Р.

Листак.

Њижевне и културне биљешке.

Српско-православно цркв.-пјевачко друштво „Слога“ у Сарајеву, даваће на 27. априла о. г. бесједу у корист споменика српског пјесника Симе Милутиновића, Сарајлије, а на Видов дан о. г. укорист грађења српске народне школе у Блажују. Овај родољубиви чин нашег младог а ваљаног дрштва „Слоге“ заслужује похвалу и признање сваког правог Србина.

Скупљање прилога за споменик Сима Милутиновића започето је на све стране, и као што чујемо брзо напредује. Пододбори су већ склопљени у: Калиновику, Варцар-Вакуфу, Власеницама, Зворнику, Бос. Дубици, Бос. Новом, Грачаници, Приједору, Бањојлуци, Брчком, и Прњавору, а гдје буду још склопљени, јавићемо доцније. Такође је склопљен одбор за Црну Гору — на Цетињу и у Новом Саду, за оне крајеве. Него сад нешто друго је по сриједи. Главни одбор у Сарајеву истакао је у прогласу жељу и за споменик и за закладу. Нама са многих страна пишу да је преча, боља и кориснија заклада, него ли споменик. То исто по-

тврђују и приложници у Сарајеву. А ми? И ми би од своје стране одобрили ову лијепу жељу већине.

„Привредни Вјесник“ престао излазити. Изненада дође нам овијех дана немно глас, да је овај скоро покренути и ваљани трговачки лист престао излазити. Колико нас је немало дирнула ова вијест, у толико нам је више загоњетно зашто је овакав лист морао престати? Први број примљен је са одушевљењем, како од стране новинарства, тако и од читалачке публике. Поједине чланке из „Привредног Вјесника“ прештампали су многи српски листови а уједно га сви и препоручили. Српство се у овијех крајевима почело лијепо одазивати са претплатом, јер првих дана стекао је у Сарајеву преко 70 претплатника осим овијех што на број куповаху а стизало је преплате и из других мјеста, ма да други број није ни разаслат осим Сарајева. С те стране дакле „Вјесник“ био би осигуран. С тога не можемо се начудити како да престане лист, који је одмах у почетку тако сјајно поздрављен! Зато смо слободни запитати уредника да нам он разјасни и

раздријеши овај гордијев чвор и да се оправда пред свијетом, јер нити је право ни лијепо да у овом случају пада брука на овдашњу Србадију, као бајаги да се није одазвала са претплатом.

Кнез Никола I. владар, Црне Горе наредио је својој влади: да се од сада сваке године има давати нашем великану пјеснику Змај Јовану Јовановићу 5000 динара годишне до год је Змај жив. Ова вијест ће обрадовати сваког правог Србина; јер овијем даром свијетли владар Црногорски осигурао је са материјалне стране нашег дичног Змаја, па од сада још безбрижније може радити на српској пјесми и књижевности и српски народ обогатити још и више са ненадмашним својим умотворинама. Живио нам наш мили пјесниче! Награда, коју си добио, заслужена је; јер твоја дјела развијала су српску славу по цијелом образованом свијету!

За споменик Милутиновића.

Сарајево 8. априла 1891.

Јучер у недељу 7. априла продужено је уписивање прилога од домаћих Срба Сарајлија.

Тога дана уписано је до 400. форината.

Овдје ћемо споменути имена онијех, који приложише повеће своте.

- Гос. Јово Ђ. Бесаровић 60 фор.
- „ Никола Савић Бошков 55 фор.
- „ Стево Млинаревић 40 фор.
- „ Коста и Ђорђо Ђуковић 30 фор.
- „ Петар Пешут 25 фор.

Остале дароватеље, који приложише испод двадесет и пет форината нећемо им имена за сад доносити, јер ће то одбор у свом јавном извјештају касније учинити, док се пописивање прилога међу Сарајлијама доврши, те није нужно једна иста имена по два пута износити. Имена оних који овеће суме приложише доносимо зато, да се и други на њих угледају.

Да ће се међу Сарајлијама добра сума новаца покупити, види се по томе, што сви сталези прилажу. Унапријед се види, да ће се сви позвани одавати одборскоме позиву, те макар и најмањи прилог уписати.

Врло би добро учинио славни одбор, када не би врло журио са уписивањем прилога. Нека остави зато мало дуже времена, да и они људи, који не располажу са готовијем новцем, могу са својим омадом што год уписати.

Особито не треба хитати са уписивањем сада док не прође Васкрсеније, јер и онако овијех дана већ купе по Сарајеву „Дванаести мајстори“ за сиротињу, с друге стране пред овај велики празник имаде сваки великих трошкова за своју кућу, послије тога је и бесједа коју приређује пјевачко друштво „Слога“ у корист споменика Милутиновића управо овијех дана. Из горе наведенијех разлога требало би мало причекати, па тек у половици маја отпочети опет са уписивањем. Многи су нам се тужили „Отишо бих вели, да што год упишем за споменик а нијесам при новцу, а мрско ми је на вересију уписивати“.

Истина да одбор никога не сили да одма плати, али се многи устручавају на вересију писати.

Свакако је ово лијепа свједоштва за Сарајлије, они су и сада засвједочили, да им је будна српска свијест, јер освјетљаше образ пред цијелим Српством и росвијећеним свијетом. **Х.**

Разно.

Исказ добровољнијех прилога о светосавској бексједи у Бугојну 14. јануара 1891. год. дароваше их

слиједећа г. г. По 25. фор.: Александер Ковачевић, великотржац из Тријеста. По 10. фор.: Шкуљевић и Аничич, великотржци из Тријеста; Лука Јелић и Балтић и Димић из Бугојна. По 5. фор.: Њ. П. Хуго барон Кучера, грађански доглавник Сарајево; Душан Ристић, трговац из Тријеста; Насљедн. Густ. Сохера из Загеба, Коста Вучковић из Спљета, Никола Секулић из Крупе, Браћа Попадић и Симо Јелић из Бугојна. По 4. фор.: Лука Лукић, парох и администр. протопрезв. и Михајло Чавић парох из Бугојна. По 3. фор. Њ. В. митрополит дабро-босански Ђорђе Николајевић, М. др. витез Мадуровић котар предстојник у Бугојну; Јаков Бабић трговац Бањалука, Живковић и Др. из Тријеста; Јово Р. Шола, Ристо Перин и Докић и Пешко, сва тројица из Мостара. По 2 фор. и 40. новч. О. фра. Јерко Михајљевић р. к. жупник Купрес. По 2. фор.: Фридрих Фоглар, котар предстојник Мостар; Коста Р. Кујунџић Лијебно; Махмут-бег Русташић из Грачанице; Назиф Еф. Барјактарић из Гор. Вак.; Ристо Катић из Д. Вак.; Тане Шарац оружник из Герзова; Вуко Ђурендић, Томо Тошић, Јово Праљак, Нико Мијатовић, и Јово Крестановић сви из Бугојна. По 1. фор.: Перо Дрљача народ. добротвор из Бос. Новог; Илија Мужичевић Вукан Терзић и Ристо Сердаровић из Коњица; Илија Кисић из Бањелуке; Јов. Пећанац Прото и Ђуро Вареника из Варцар Вакуфа; Илија Билбија управит. котар. испоставе Граб. Михаил Самарџић срп. прав. парох из Жупањца; Јово М. Станишић из Лијебна; Јован и Никифор Бабић из Градачца; Илија Поповић срп. прав. парох из Вуковска; Јово Обрадовић срп. прав. парох из Д. Вак. Фра. Домин Гојсиловић р. к. жупник из Г. Вак. Фра. Мијо В. Батинић р. к. жупник из Бугојна; Урбан дајтмант штаб. комднт из Бугојна; Божо Бркљача; Порсо контролор из Бугојна; Реза-бег Али-бег и Сулејман-бег Сулејманпашићи велепосједници из Веселе. Перо Павловић опћ. начелник; Антун Матановић, Стипо Дамафиновић, Ристо Патић, Јово Девић, Браћа Маџиновић, и Илија Сандић сви из Бугојна и Тоде Ивица из Дољн. Вакуфа. По 50. новч.: Ј. Манце порезник, Перо Кутлеша и Перо Васић сви из Бугојна. По 34. новч.: Јово Трифковић из Читуљића. По 20 новч.: Ђуро Шишић тежак из Подаљача.

Добровољних прилога свега	173. ф.	44. нов.
На улазницам пало је	106 „	—
Укупно	279 ф.	44 нов.
Трошкова	81 „	09 „
Остало је чистог прихода	198 ф.	35 нов.

Свима горе поменутих п. н. г. дароватељима на овом племенитом дару којим су потпомогли нашу школу изјављујемо најтоплију благодарност.

Бугојно 5. марта 1891. год.

Одбор за светосавску прославу.

Читуља.

Професор Исидор Стојковић. Шестог марта ове године преминуо је у Сомбору, честити Србин, риједак карактер и ваљани професор српске учитељске школе

Исидор Стојковић у 49. год. свога живота а у 17. год. свога професоровања. Покојник је рођен у Суботици, учио се у Сомбору, Новом Саду, Будиму, а правничке науке слушао је у Пешти. За тим је од српског црквено-народног сабора изабран за питомца и послат да слуша педагошке науке на универзитету у Цириху, које је и довршио у Липици. Покојник је био врло врстан наставник, те је његовом смрћу српска школа много изгубила. Нека је мир пепелу његовом а вјечита успомена у срцима толико стотина српскијех учитеља, којима је он био наставник, као и међу осталом честитом Србадијом. Бог да га прости и помилује!

Др. Павле Падејски: У Бољевцима у Сријему преминуо је 10. марта бивши професор на књажевачкој гимназији др. Павле Падејски, у 28. години свога млађаног живота. Покојник је радио и на књижевности пишући и преведећи многе приче и чланке. Радио је у „Јавору“ „Стражилову“ „Бранику“. Бог да га прости и помилује!

Душан Валожкић. Ове године 28. марта преминуо је у Нишу српски књижар и штампар Душан Валожкић, син покојног Велимира Валожкића. Покојник је био, како вели „Народни Дневник“, питома нарави, племенита срца и карактера, омиљена личност у свима круговима, био је биран и за посланика а у скупштини за секретара. Бог да га прости и помилује!

Нове књиге и листови.

„*Stenograf*“ *glasilo hrvatskog steno grafskog društva u Zagrebu.* Број 1., година 1. Уредник Фрањо Магдић. Излази свакога мјесеца осим августа и септембра. Уза сваки број иде прилог од по табака на коме су стенографске радње за вјежбање. Цијена му је на годину 2 фор.

Ратарне, књижице за поуку и забаву, српском ратарском свету. Број 7. Зликовац и Петко, приповетка Александра Т. Погоског. Број 8. Шта држи људе, приповетка Лава Толстога. Број 9. Христос у гостима код паора, приповетка И. С. Љескова. Све три је превео с руског М. П. Туторов. Највише су биле штампане у листу „Садашњости“ одакле их је прештампала Накладна штампарија. Првој је књизи цијена 14 нов., другој 8 нов., а трећој 4 нов.

Шематизам српско-православне епархије далматинске и истријске за годину 1891. Задар, печатња Ивана Водице. У тој епархији имаде 80 цркава, 3 манастира, 6.961 душа српско-православних.

САДРЖАЈ: Др. Фрањо Миклошић, од Милана Печанца. *Пресме: Просјак*, од Лазара Николића. *Младо дрво и вјетар*, од А. Шавића. *Приповетке: Усибелница*, од К. Монашевића. *Поука: Жалости за мртвима у различитих народа*, од Н. Савића. *Српске народне умотворине: Женидба Злашарића Павла*: забљезлио Момар. *Ашеи-Периша*, нар. прича. *Листак*.

„Босанска Вила“ излази у Сарајеву сваког 15. и 30. дана у мјесецу. Цијена је за све крајеве на годину 4 фор., на по године 2 фор. Таџи добивају лист за 3 фор. Претплата и рукописи шаљу се на уредништво. Неплаћена писма се не примају. Рукописи се не враћају.

Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића у Сарајеву.

Ратарне, књижице за поуку и забаву српском ратарском свету. Број 4. Крутиков, приповетка Т. Кавалевске. Број 5. Пут по северу Русије, написао А. Н. Јахонтов. Број 6. Суд људски и Божји, приповетке А. Погоског и Г. Полисадовог. Све их је превео с руског М. П. Туторов, а биле су највише штампане у листу „Садашњости“ што излази у Вел. Кикинди, одакле их је прештампала накладна штампарија. Цијена је првој 8 новч. другој 19 новч., трећој 12 новч.

Даница, роман из биоградског живота написао Стеван Ј. Јевтић. Овај роман има једанаест одјељака. Књига је украшена елегантним илустрованим корицама. Издање књижаре Велемира Валожкића, а може се добити и у другим књижарама. Цијена је 1.50 дин. или 75 новч.

Од „Пољског Цвијећа“ Јанка М. Веселиновића изашле су до сада ове књижице: 1. Сеја, 2. Свирач, 3. Чича Пера, 4. Кривоклетник, 5. Баба Стака и баба Станојка, 6. Било на битисало. Цијена свакој књижици 30 пара дин. или 15 новч.

Котарчица цвећа, приповетка за старо и младо. По Хр. Шмиду посрбио Димитрије Јосић. Треће издање. Панчево, 1891. Наклада књижаре Браће Јовановића. Цијена 40 нов.

Jezikoslovna nastava u osnovnoj školi. Prvi dio: Zorna nastava. Napisao Gjuro Bujher, upravitelj učiteljske škole. Preštampana iz izvještaja o učiteljskoj školi sarajevskoj za školsku godinu 1889—90. U Sarajevu zemaljska štamparija 1891. Cijena 60 пч. поштом 65 пч.

Српско Новосадско Коло, приказује своме добротвору и учитељу сада колеги г. Јовану Грчићу, професору срп. велике гимназије новосадске. По свирању нар. свирца за гласовир удесио Тихомир Остојић. У Новом Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића. Цена 80 нов.

Читаоцима.

Овим бројем ступа „Вила“ у другу четврт ове године а такође и са изласком долази у ред. Ово је најбољи знак да уредништво и до сада није није било криво закашњавању листа, јер и ако је уредник већ пуна четири мјесеца болестан и ако је лист био сувише задоцнио, опет се и тој невољи доскочило. Од селе ће, ако Бог да здравља, тачно и уредно излазити, само молимо српске родољубе и књижевнике да нас помогну са радом и претплатом. Ми ове године не шаљемо никоме ко се не претплати. Све бројеве од ове године имамо и можемо послужити свакога.